

esetre mindent, a mi jó, megtartani a mostani tantervből, és másrészt csak oly javításokat hozni javaslatba, melyek nem irányváltozást, de természetes fejlődést jelentenek és természetes továbbfejlesztésnek nem állják útját.

Sikerült-e az elveket mindenben kielégítően érvényesítenem, annak elbirálását a legilletékesebb forum, kartársaim ítéletére bízom, midőn tanulmányomat e helyen közzéteszem.

Brassó.

ROMBAUER EMIL.

AZ OSZTATLAN ISKOLA KÉRDÉSE.*

Népoktatási terminológiánk, a megosztott és megosztatlan munkára czélozva, az egyetlen tanítóval bíró jobbára falusi iskolákat nevezi e névvel: osztatlan iskola. Erről az iskoláról szándékozom a jelen alkalommal egyet-mást elmondani.

A kik a köznéppel gyakrabban érintkeznek, tapasztalják, hogy az elemi iskolánál magasabb iskolát nem végzett nép embere, bármily szép tehetséggel legyen is megáldva, nem ura saját gondolatának, nem tud sem beszélni, sem olvasni, sem írni. De számolni sem tud; számítani jól számít, mert józan esze, életbölcseége ritkán hagyja cserben, hanem számolása olyan lassu, olyan együgyü, hogy a ki csak ezután itélné meg, ostobának tartaná. Pedig nem az, nem buta paraszt, a minek meggondolatlan, vagy rosszakaratu emberek nevezik, hanem csak tanulatlan. Vagy nem járt iskolába, vagy ha járt, nem tanították meg az önművelődés eszközeiül szolgáló elemi ismeretekre. A népiskola «tan»-okat tanított, kevés ideje jutott a legelemibb dolgokkal való foglalkozásra. Az írás, olvasás, beszéd szerfelett közönséges dolgok; ezekkel szép vizsgálatot csapni nem lehet. Kinek imponálna az, ha a gyermeket értelmesen beszélni hallja, hiszen már az édes anyja megtanította a beszédre valamennyit, hanem ha a mellékmondatok fajait tárgyaló passust, avagy Afrika államait hiba nélkül elfújja, ez már nagy dolog, melynek hallatára — az előjárók nagy dicséretére — örömkönytet sír maga a boldog szüle is.

Népiskolai oktatásunk mesterkéltsege s ebből kifolyólag csekély tényleges sikere már a mult évtized elején feltűnt mind a leg-

* Felolvasatott a Magyar Pædagogiai Társaság 1897. évi februárius hó 20-án tartott ülésében.

közvetlenebbül érdekelt szakköröknek, mind az iskolai főhatóságnak. A középiskolai professorok panaszkodnak, hogy az elemi iskolából selejtes anyagot kapnak, melyet nem képesek céljaik szerint alakítani. A gyermekek kifárasztva, a tanulás kezdetén a tanulástól megcsömörölve kerülnek a középiskolába, a nélkül, hogy irni-olvasni tudnának s a számvetés elemeiben jártasak volnának. A tanítók védekeznek: ők megteszik kötelességüket, tanítják azt, a mi a miniszteri tantervben elő van írva. Ha sokat markolnak és keveset fognak, ennek nem ők az okai, hanem a tanterv, mely az anyagot megszabja s az előljáróság, mely munkájukat a tantervvel kezében ellenőrzi. A túlterhelés és a tanterv revisiójának kérdése az egyesületekben és a szaksajtóban napirendre kerül. 1881-ben ismeretes rendeletével Trefort miniszter is beleszót a dologba, lelkükre kötvén a tanítóknak, hogy a «tanok»-nak hagyjanak békét, tanítsák meg a gyermeket irni, olvasni és számolni. A miniszter józan intelme azonban elhangzott. Nem csuda; mert ugyanaz a miniszter, ki hadat üzent a tanoknak, egyre-másra engedélyezte a tanokat hirdető tankönyveket. Maradt tehát minden a régiiben. Csupán a tanterv revisiója érdekében keletkezett mozgalom nem aludt el. A tanítótság érezte az elemi iskola belső baját s azt hitte, hogy azon a tanterv revisiója segít. Az iskolai főhatóság azonban sokáig nem mutatott hajlandóságot a tanterv bolygatására, úgy vélekedvén — és nem alap nélkül, — hogy a túlterhelést nem a tanterv, hanem annak hibás végrehajtása okozza.

A revisio hangoztatása még sem járt az üggyre nézve haszon nélkül; ha egyéb haszon nem lett volna belőle, mint az, hogy a falusi, egy tanítós, ugynevezett *osztatlan iskolákra*, azok bajaira irányította a figyelmet, akkor sem vezett volna kárba a fáradság. A revisio mozgalma folyamán lett nyilvánvalóvá, hogy egy ember nem végezheti ötnök-hatnak a munkáját, az *osztatlan iskola*, nem versenyezhet a több tanítóval bíró iskolával, hogy a két intézettől egyenlő sikert várni nem lehet.

A revisio kérdése ismét napirenden van és pedig ezúttal a megvalósulás kilátásával. Kérdés, megoldja-e az *osztatlan iskola* kérdését? Aligha. Ma is igaz, a mi másfél évtizeddel ennek előtte igaz volt, hogy a tanterv sokkal jobb, mint a minőnek annyi gánacs után, nem annyira saját önálló véleményünk, mint a «közvélemény» hatása alatt tartjuk. A tanterv legkevésbé oka a túlterhe-

lésnek és az elemi tanítás sikere elégtelenségének. A túlterhelés, a sikertelenség okainak jó részét másfél évtized óta Trefortnak már említett rendeletére támaszkodva az érvényben levő tanterv keretén belül is le lehetett volna küzdeni, ha az érdekelték erre teljes akarattal törekedtek volna; de nem törekedtek, sokkal többet foglalkoztak a dolognak elvi oldalával, mint annak practicumával. Ha a tanítóság azzal a komolysággal és lelkiismeretességgel próbálta volna meg, miként lehet a tantervet az elemi iskolában annak *szelleme* szerint keresztül vinni, a melylyel a lelkiismeretes tudós experimentál, s tapasztalatait nyilvánosságra hozta volna, sok, sok dolgon túl lennének már, a minek ma még előtte vagyunk.

Hanem a mulasztásért nem teszek szemrehányást a tanítósnak. A tanító túl van terhelve munkával és nyomorúsággal. Az ő túlterheltségéből ered a tanulók megterhelése. Az osztatlan iskola tanítója a miniszteri tantervhez csatolt óraterv szerint heti 32—35 órát «kénytelen» tanítani. (Mily sokat jelent e szó: kénytelen!) Ez a 32—35 órai kénytelenség párosulva a kántorsággal, vagy más, a megélhetés miatt mellőzhetetlen mellékfoglalkozással, nem engedi a tanítót, hogy teljes lélekkel legyen az iskolában. A tanításokra nem készülhet, halad tehát a mesterségesen összerótt tankönyvecskék szerint. A legtöbb iskolában a tankönyv nem segédeszköz, hanem a szó szoros értelmében *vezérfonal*.

Hibás a felügyelet is. A tanfelügyelők is túl vannak terhelve. Nincs idejük a tényleges vezetésre, mert «talpra magyar, hí — az acta». Az irodai teendők ugyan egyre apasztatnak, hanem azért egyre szaporodnak. A kötelességét teljesítő tanfelügyelőnek arra sincs ideje, hogy önművelődése érdekében egy kis ujságnál egyebet olvasson. Ha csak éjjelét is nappallá nem teszi (és erre nem minden embernek van hajlandósága), elmarad a világtól; a helyett, hogy állásának követelése szerint elüljárna, özönvíz előtti emberré lesz, a ki nem tudja, mi történik körülötte; követeli az «eredményt»-t a nyelvtanból és a többi tanokból. A szegény tanító, a kinek a kenyere, vagy legalább is a nyugalma végre is attól függ, miként vannak munkájával megelégedve, mit tehet okosabbat, mint hogy nyelvtant tanítván, rugatja nagy buzgalommal a lovat és bögeti a tehenet; *minden eszközzel* verklizteti a tanokat; «készül a vizsgára».

Mi hát a teendő? Ha a revisiótól nem sokat várhatunk, talán ne is legyen revisio? De legyen! Hogy minő irányban vitessék

keresztül, nem tartozván szorosán tárgyamhoz, nem foglalkozom vele. Egy rövid megjegyzést azonban el nem hallgathatok; habár — gondolom — megkértem is vele. A revideált tantervnek is *egynek* kellene lennie. Legyen minimalis, vagy maximalis; de legyen egy. A maximalis tantervből ki lehet szedni a megvalósíthatót, a feltétlenül szükségessé, a minimalist ki lehet bővíteni. Jó részletes tantervek, melyek alapján a tanítás minden iskolában intézendő volna, bármelyik tantervből készíthetők. Az egy tantervvel meg van mentve az elemi iskola egységének elve; hanem ha külön tanterve lesz az osztott (városi) és az osztatlan (falusi) iskolának, vége az egységnek; visszatér az «alelemi és főelemi tanoda» letűnt kora. A városi *tanárok* ma is alig állanak szóba a jámbor falusi *tanítóval*, hát még akkor!

Hát csak hadd jöjjön a revisio; ha egyébért nem, legalább annak tüzetes meghatározása végett, hogy az elemi iskolának célja: *megtanítani a gyermeket beszélni, írni, olvasni és számolni*. Minden egyéb mellékes; csak pótlék.

Ideje volna már, hogy tisztán lássuk a dolgokat s még elméletben is szakítsunk az előítéletekkel, bármily kedvesek is legyenek azok különben. Kedves és sokak által gondosan ápoltt előítélet, hogy a népiskola jellemeket nevelő, hazát, nemzetet, társadalmat fentartó, minden korkérdés megoldására hivatott intézet, melynek a tekenő-eszkábálástól a csillagvizsgálásig mindennel foglalkoznia kell. Dehogy ilyen mindenható intézmény a népiskola; dehogy az! Egyszerű szerény műhely; a művelődés elemi feltételei biztosításának s az erkölcsök szelidítésének szerény műhelye. Ez és semmi más. És ha ezt a hivatását akként tölti be, hogy az iskolát járt ember úgy értelmének nyíltságára, mint érzületének nemességére nézve több ember annál, a ki iskolába nem járt,* nagy és nemes munkát végzett, melyért minden komoly ember hálájára érdemessé lesz. Ebben az esetben, a haza, a nemzet s a világegyetem megmentését bátran másokra bízhatja az elemi iskola.

Ime az osztatlan iskola kérdésének megoldása szempontjából az első követelmény: szakítani kell a nagy követeléseket támasztó, tartalom nélkül való «magas» felfogással. A magyar nyelv igen szabatos kifejezése azt is megmondja, milyennek kell lennie a népiskolának, midőn azt *eleminek* nevezi.

* Trefort mondása.

Szakítsunk bár a helytelen felfogással, legyen bár a revisio a legbölcsebb; elégítse ki bár az egész ugynevezett «tanügyi közvélemény»-t: az osztatlan iskola kérdése ezek által meg nem lesz oldva. Az osztatlan iskola bajai sokkal belsőbbek, sokkal mélyebben gyökereznek, sem hogy azokat külső eszközökkel gyógyítani lehetne.

Az osztatlan iskolának legfőbb baja, hogy a világon van; ha valamiről, erről mondhatjuk: szükséges rossz. A hol és a mennyire lehet, meg kell ezt az iskolát szüntetni. Ha csak 60 gyermeket tanítana egy tanító, jelentékenyen megcsappanna az osztatlan iskolák száma; de még Budapesten sem 60-at tanít, hanem 80-at, 90-et. A vidéken nem ritkaság 150—250 gyermek egyetlen tanító pásztorsága alatt. Igen, az ilyen iskolában a nyájörző hivatását tölti be a tanító, mert ekkora, sokszor több osztályra szakadó tömeggel mit tehet egyebet, minthogy őrzi őket, nehogy nagyobb kár essék bennök.

A további lépés: *gyengítsük* az osztatlan iskolát teljes erőnkkel s ezzel *erősítsük* népoktatásunkat. Szakítsunk egy másik előítéletünkkel; a fiúk és leányok elkülönített oktatásával hagyjunk fel valahára. Legkisebb ok sincs reá, hogy a fiukat és leányokat, a kik a családban együtt vannak, a tanítás alsó fokán legalább, együtt ne taníthassuk. A korai elkülönítés semmi egyéb, mint a figyelemnek a nemi különbségre való irányítása a zsenge gyermek korban. Ha a «fiu- és leányiskolákat» legalább ott, a hol az osztatlan iskola megszüntetése azt megköveteli (ámbar pädagogiai okokból az elemi iskolában mindenütt meg kellene szüntetni), már a hol két tanító van, az osztatlan iskola legalább részben osztottá válnék s a tanítás sikere kevesebb erőfeszítés mellett csaknem megkétszereződnek.

Fontos követelmény a «tan»-ok kiküszöbölése s a tanítás jó részének az olvasáshoz kötése; az élőszó, a szemlélet uralmának biztosítása. A «tanok» szerint való tanultatás nagy kényelemnek látszik, voltaképen azonban nagy gyötrellem nemcsak a tanulóra, hanem a tanítóra nézve is. A tanító leczkét ad, a tanuló nem tanulja meg; a tanító büntetéssel kényszeríti a gyermeket a tanulásra, a gyermek igyekszik kijátszani tanítóját. Tanító és tanítvány állandóan hadi lábban állanak egymással, míg csak a hat éves háborunak végét nem szakítja az idő. Ez a háboruszkodás a tanító idegeit tönkre teszi, a tanulóval meggyűlölteti a betűt.

A tankönyv-«írók» és kiadók legérzékenyebb oldala (zsebe ugyan megnehezíti egy kissé a tanok kiküszöbölését; hanem azért annak meg kell lenni; a népiskola nem tankönyvgyártókat és forgalombahozókat segítő emberbaráti intézmény.

Miből, mit és minő kapcsolatban adjunk az osztatlan iskola-tanulójának; ezen kérdés részletes taglalásába a jelen alkalommal nem bocsátkozhatom, egy pár rövid szóval azonban jeleznem kell a mai tisztultabb felfogást.

Mihelyt a *hit*-ből *tan* lesz, agyon van ütve, (az elemi iskolában) az egész hit-erkölcsi oktatás. Tanító és a tanítvány a szeretet ígéinek hirdetése és tanulása közben gyűlölködve néznek egymásra. Nem egy embert ismerek, a kit az «erélyesen» felkarolt «tan» kergetett az atheismus karjaiba. A hitoktatás célja: vallásos érzés keltése. Eszközei: szívre ható oktatás (minden bírói számonkérés nélkül) ájtatos cselekedetekkel foglalkoztatás. — A mely hitoktatás akár cél, akár eszközök tekintetében túlhajt, útát téveszt. Nem mondom én, hogy a gyermek meg ne tanulja vallásának rövid és érthető tételekben előadott foglalatját, hanem ez ne kezdete, hanem befejezése legyen a hit-erkölcsi oktatásnak.

A *beszéd és értelemgyakorlatnak*, mint önálló tantárgynak nincs értelme. E tekintetben a tiszáninneri reformátusok mentek előre a jó példával, a kik egyik igen érdemes tagtársunknak, *Dezső Lajosnak* — a ki eddig legtöbbet tett közöttünk az osztatlan iskola kérdésének megoldása érdekében — javaslatára a beszéd és értelemgyakorlatot csak mint *tanítási elvet* vették tantervükbe.

A *magyar nyelv* (anyanyelv) az elemi iskolai tanításnak minden tekintetben leglényegesebb tárgya. Sikeres tanításának titka: sokat jól, gondnal, szeretettel beszéltetni, iratni, olvastatni magyarul. A nyelvtannak annyi szerepe legyen (az olvasással kapcsolatban természetesen), a mennyi szükséges arra, hogy a helyesírási készséget kissé tudatosossá tegye.

Nem részletezek, az írás- és olvasásra nézve azonban el nem hallgathatok egy lényeges észrevételt. A «világ legnehezebb mesterségét» a zsenge elméjű 6 éves gyermek nem képes — különösen az osztatlan iskolában — egy év alatt megtanulni. Az élet régen hirdeti ezt az igazságot és mi nem akarjuk meghallani. Az I. osztályokban [«kezdők és haladók» vannak; az elemi iskolai tanulók többsége két év alatt végzi el az írás-olvasás miatt az I. osztályt. Pedig elvégezheti egy év alatt is. Ehhez semmi egyéb

nem kell, mint az írás-olvasás tanítási anyagának kettéosztása, feléne a II. osztályba tétele. Mennyit tanítson ezen anyagból az I., mennyit a II. osztály tanítója, ezt a gyakorlati férfiak tanácsa alapján kellene megszabni. Felfogásom szerint az előgyakorlatok és 10—12 kis betű elég volna az I. osztályba, mikor a gyermek ezekkel «foglal», bátran átléphet a II. osztályba, a hol karácsonyra bevégzi a többi betűket és tovább olvas.

A számolásnál az egész számokkal való számolásra kell nagyobb súlyt helyezni; a törtékből csak az életben szükséges tudnivalók tanítandók, a számolási fogásokból meg csupán a nélkülözhetetlenek.

A földrajzból térkép, élőszo és eleven leírások alapján a szülőföld és haza volna tüzetesen tárgyalandó, egyéb röviden a térkép és földgömbörlől leolvasva.

A hazai történetből azon események, (személyekhez kötve), melyek irányt adtak bizonyos ideig a haladásnak.

A polgári jogok és kötelességek anyaga szétosztható a II—VI. osztályok között; ezen anyag rövid, velős kátéban a tanítás utolsó évében összefoglalás és az emlékezetben való megerősítés végett volna a gyermek kezébe adandó.

A természetrajz és -tan csupán olvasmány és szemléltetés alapján élőszóval volna tanítandó. Anyag: a mi az embert (tanulót) környékezi.

Nem akarok a t. tagtársak türelmével visszaélni, a mellékebb ismeretágakra tehát egy-egy odavetett szóval sem terjeszkedem ki; tovább megyek.

Lejebb kell szállítani az osztatlan iskola tanítója heti óráinak számát. Időt kell neki engedni a készülésre, hogy ne a «kénytelen»-ség legyen cselekvésének egyetlen rugója, mint a hogy most legtöbb esetben az.

Az osztatlan iskola egyik legnagyobb baját az okozza, hogy a tanítóképző, midőn ilyen iskolára készíti elő a növendéket, nem veszi kellőképen számba az életet; szépen kiczirkalmazza neki, hogy mikor az I. osztályban az «i, í»-ről tart tanítást, az alatt a II. osztály számtani feladatot ír, a III. és IV. «mondatokat csinál» (!), az V. történelmet, a VI. alkotmánytant tanul. A növendék látja, hogy a gyakorló-iskolában (a melynek ritka helyen van hat osztálya) 30—40 gyermekkel (még hozzá jobbára válogatott gyermekekkel), kitünő tanító vezetése alatt, egy egész tanári tes-

tületnek s az igazgatónak, egy kis sereg, immár kritizálni képes ifjunak Argus-szemei előtt sem megy úgy a dolog, a mint kellene; de hát azért csak megpróbálja, mikor önállóságra jut. Hiába, nem megy. A «csendesen foglalkozó» gyermekek nagyon is hangos foglalkozást gyakorolnak, midőn beszélgetnek, nevetgélnek, játszanak, egymást csípi; a kiczirkalmazott elmélet mindjárt az első napokban csütörtököt mond; a szegény fiatal ember feje felett összeesap a hullám. Mert lehetetlent akart. Az *emberre* nézve nem az a lehetetlen, a mit egyesek sem tehetnek meg, hanem az, a mire a nagy többség képtelen. Az elemi iskolában a tanulók többsége nem végezheti úgy a csendes foglalkozás feladatát, a mint a tanító meghagyta; képtelen reá. Vitatkozás helyett, tekintsünk magunkra. Vajjon képesek volnánk-e mi nap-nap mellett, órákon át, szép csendesen külön feladatokkal sikeresen foglalkozni, akkor, a midőn előttünk egy ember társainknak egy csapatjával társalog, mulat, vesződik, pörlekedik, sőt verekszik? Ha mi nem lennénk képesek — mert nem lennénk, — hogyan lehet képes a gyenge gyermek, a kinek életszüksége a mozgás, a kit a vére ösztökél?

Egyik gyermek előbb dolgozik, a másik lassabban; egyiknek azért nem köti le a feladat a figyelmét, mert könnyű, a másiknak mert nehéz; egyik (az eleven eszü) pár percz alatt összeüti, a másik (a lassubb észjárásu) alig kezd bele stb. Ehhez járul még az a baj, hogy a magánfoglalkozások ellenőrzésére (s e nélkül a gyermek sem veszi komolyan) nincs idő; mert elrabolná a közvetlen foglalkozás ügyis idejét.

A magánfoglalkozás nemcsak az ismeret gyarapítás szempontjából haszontalan dolgok, hanem azért is, mert a csend biztosítására is céltalan eszköz. Öt—hat percz mulva vége a nyugalomnak, már nem élhet a tanító egész lelkével annak az osztálynak, melyet tanít; a többiek fegyelmezésének munkája megosztja erejét, mely a kapkodásban csakhamar kimerül. Hogy valamelyes csendet és rendet biztosítson a «régi kipróbált» módszerhez *kénytelen* folyamodni s a tanulatáshoz. Belátja küzdelmeinek céltalan voltát s olyan múlt századbéli kostává lesz, a minőt szánakozó mosolylyal szokott lenézni. Az eddig jutott tanító sarokba vet aztán minden pædagogiót, mely szerinte, mivelhogy kivihetetlen dolgokra tanította, ostobaság.

Azzal a chimærával, hogy egy tanító hat osztályban 80—100

gyermeket sikerrel taníthat, le kell végre számolnunk s akként kell berendeznünk a kényszerüségből túrt osztatlan iskolát, hogy a tanító rendszeren több osztálylyal foglalkozzék egyszerre. A mikor elkerülhetetlen, másolást adjunk magánfoglalkozásul; ez legalább — ha rendes, szép írást követelünk — néhány perczig biztosítja a csendet.

Miként lehet az osztatlan iskolában a tanítást közvetlenebbé tenni, a magánfoglalkozások jó részét eltüntetni, erről a szakember előtt kiválóan érdekes és a gyakorlat szempontjából nagyon fontos kérdéssel talán más alkalommal foglalkozom; a jelen alkalommal, nehogy visszaéljek a t. tagtársak türelmével, csupán megérintem a dolgot.

Az írás és olvasás az I. osztályban önállóan tanítandó, valamint a számvetés is. Különösen a tanév $\frac{2}{3}$ -ában annyira elemiek az írás-olvasási és számolási ismeretek és annyira ismertek még a határos II. osztályu tanulók előtt is, hogy a tanításnak e fokán és ezen tárgyainál a közvetlen foglalkozásnak kiterjesztése ki van zárva. A melléktantárgyakat (éneklés, testgyakorlás, rajzolás) azonban már nem szükséges önállóan kezelni.

A II. osztálytól kezdve felfelé úgy intézhető a tanítás, hogy a tanító állandóan 2—3 osztályhoz beszélhet. Minden felsőbb osztály figyel az alsóbbnak tanítására; a tanító a figyelem éberségéről gyakori kérdések által győződik meg; azaz a hallgatókat is belevonja a tanítás munkájába. Ekként minden felsőbb osztály átismétli, a mit tanult. Ily módon az osztatlan elemi iskola tanulójának ismeretei, a mennyivel szűkebb körűek, annyival biztosabbak lehetnek. Magától értetik, hogy az ilyen több osztálynak szóló tanítások nem lehetnek az előző évi tanításoknak szolgálai másolatai; mindig kell azoknak valami újat (ha nem is az anyagban, de a feldolgozás módjában) tartalmazniok; különben a figyelem ébrentartására alkalmatlanokká lesznek.

De nemcsak két, hanem három, sőt több osztály is tanítható egyszerre. A természetrajz egyes részleteinek tanítása alkalmával például az egész iskolához beszélhet a tanító.

A közvetlen foglalkozás ily módon való kiterjesztése ellen egy komolynak látszó észrevétel merül fel, az t. i., hogy a felsőbb osztály tanításának figyelésére szorított alsóbb osztályu tanuló nem mindig érti meg a hallott dolgokat. Ez bizony előfordulhat néha; de hogy csak kivételesen forduljon elő s ekkor is csak egyes

gyengébb felfogása tanulókra nézve, arra legyen gondja a tanító-nak. Olyan dolgok figyelésére ne szorítsa a gyermeket, melyek meghaladják erejét és legalább is nem határosak ismeret-körével.

Feltéve azonban azt az esetet, hogy némely hallott és látott dolgot nem fog fel teljesen a gyermek, vajjon olyan nagy baj az, a minőnek látszik? Épen nem. Hát az életben megértik-e teljesen a felnőttek azt, a mit az úgynevezett népszerű előadás alkalmával hallanak? S vajjon azért, mert az előadásnak nem egy részlete egyelőre homályban marad előttük, kárbavesznek-e az ilyen előadások? A mit a gyermek az idén csak részben ért, a jövő évben teljesen meg fogja érteni. Csak nem kell nagyon pædagoguskodni, mert a pædagiának nincs nagyobb ellensége, mint a túlságos pædagogia.

Befejezésül még egy, az osztatlan iskola javítása szempont-jából lényeges dolgot óhajtok megemlíteni. A gyermekek sokat tanulnak egymástól, némelykor többet, mint tanítójuktól. Nem értem, miért ne használhatná fel a gyermekek segítségét tervszerűleg is a tanító. Egyik gyermek még ugyanazon osztályban is tanítója a másiknak. A tanítóval szemben tartózkodó a gyermek, mindent nem mer tőle kérdezni; kérdezi társától. A gyermekek érzik, hogy mint egy kis társadalomnak egyenlő tagjai egymásra vannak utalva; felkérdezik, feleltetik egymást; magyarázatnak egymásnak.

Felső osztályú eszes és szorgalmas tanulók igazi segéd-tanítókul alkalmazhatók. Óra előtt olvasgathatnak a gyengén «foglaló» I. osztályú tanulókkal; megbizhatók a mellőzhetetlen magánfoglalkozásbeli munkák átvizsgálásával, javításával stb.

Végül még egy kérdés és egy rövid felelet: mi lesz a középiskolából, ha az elemi iskolában a gyermek meg nem szokja a a könyvből való tanulást? Azt felelhetném a kérdésre: nem az én gondom; a népiskola önálló közoktatási intézet, plane az osztatlan falusi iskola, honnét ritkán kerül a városba egy-egy diák; de nem teszem. Az elemi iskolai tanuló ezentul is fog tanulni (hit-tant, verset, alkotmánytant) egy keveset; de nem lesz agyon tanultatva. Az olvasottak megértésére képes friss elmével, figyelni tudó lélekkel lépi majd át a középiskola küszöbét. Professoroktól hallottam, hogy az *ilyen* nyers anyagot többre becsülnék a mai kikészítettnél. Különben is a modern középiskola nem könyvből

tanultat, hanem a közvetlen szóbeliségre alapítja methodusát és az elméleti anyagot az iskolában, a tanulók közreműködésével vitatja meg és dolgozza fel.

EMBER JÁNOS.

A KÖZÉPISKOLAI OSZTÁLYOZÁS ÉS VIZSGÁLÁS RENDSZERE.*

Midőn az igen tisztelt szakosztály elé lépek, hogy a középiskolai osztályozási és vizsgálási rendszerre vonatkozó javaslatokkal álljak elő, a melyek hivatva volnának arra, hogy az iskola erkölcsi életét átalakítsák, bátorságot meríték a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ama szavaiból, melyeket a minap a kongresszus első összes ülésén hozzánk intézett, midőn azt mondta, hogy «a réginek, mihelyt elkorhadt, a jövőt biztosítani nem szabad». De volt ebben az ő beszédében még egy másik igen fontos intés is, midőn azt mondta, hogy «sehol se kell óvatosabban bánni a reformmunkával, mint épen a közoktatás terén». S itt bizony nagy nehézségek előtt áll a vizsgáló. Kérdés ugyanis, melyik azon intézmény, mely annyira elkorhadt, hogy okvetetlenül elpusztítandó, és melyikhez szabad csak kegyelettel nyulni, vagy azt épenséggel megőrizni?

Hogy ebben a tekintetben dönthessünk, azt hiszem, van kriteriumunk, még pedig kettő. Az egyik az, hogy közvetlenül megnézzük, vajjon az illető intézmény, a melyről szó van, meg-egyezik-e a mi mai erkölcsiségünkkel, vagy nem ütközik-e léptenyomon a mi mai erkölcsi érzésünkbe oly módon, hogy abba belenyugodni nem tudunk. S ha azt találjuk, hogy a mi mai erkölcsi érzésünk igazán semmiképen sem fér meg az illető intézménnyel, akkor bizvást mondhatjuk, hogy az intézmény korhadt, és elpusztításától bennünket semmi utilitarius szempontnak, semmi egyéni multa való hivatkozásnak visszatartania nem szabad.

De van még egy másik kriterium is, mely az előbbinek mintegy az ellenpróbája, és ez az, hogy visszatekinteni próbálunk az illető intézmény keletkezésére, hogy a történelem fonalán vissza-

* A második egyetemes tanügyi kongresszus középiskolai szakosztályának 1896 június 7-iki ülésén tartott szabad előadás, melyet javított és jegyzetekkel kiegészített gyorsírói följegyzések alapján közlünk.